

(теоретичне підґрунтя навчального процесу у ВНЗ – цикл психолого-педагогічних дисциплін) та методичному (належний програмний та навчально-методичний супровід) підходах.

Використана література:

1. Андрущенко В. П. Основні тенденції розвитку вищої освіти України на рубежі століть (спроба прогностичного аналізу) / В. П. Андрущенко // Вища освіта України. – 2001. – № 1. – С. 11-17.
2. Балл Г. О. Сучасний гуманізм і освіта / Г. О. Балл // Педагогіка і психологія. – 1994. – № 2. – С. 3-11.
3. Бех І. Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології / І. Д. Бех // Педагогіка і психологія. – 1999. – № 3. – С. 5-11.
4. Бондар В. І. Педагогіка й філософія: взаємодія і взаємозбагачення / В. І. Бондар // Вища освіта України. – 2002. – № 3. – С. 14-18.
5. Матвієнко О. В. Теоретико-методологічні проблеми підготовки майбутнього вчителя до педагогічної взаємодії / О. В. Матвієнко // Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова. – Серія 17. – Теорія і практика навчання. – К. : НПУ, 2007. – Вип. 6. – С. 27-35.

Матвієнко О. В. Теоретические основы профессиональной подготовки будущих учителей начальной школы к воспитательной деятельности.

Стаття посвящена дослідженню актуальної проблеми підготовки в вищому педагогічному навчальному закладі майбутніх учителів до педагогічного взаємодіяння.

Ключевые слова: конкурентоспособность высшего образования, интеграция, европейское образовательное пространство, подготовка учителя, педагогическое взаимодействие, сотрудничество.

Matvienko O. V. Theoretical bases of professional preparation of future teachers of initial school to an educate activity.

The article is sanctified to research of problem of preparation in higher educational establishment to the pedagogical collaboration of future teachers.

Keywords: competitiveness of higher education, integration, European educational space, preparation of teacher, pedagogical co-operation, collaboration.

УДК 372.881.1

Махінов В. М.
Національний педагогічний університет
імені М. П. Драгоманова

**РОЛЬ СТРАТЕГІЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ У ФОРМУВАННІ
ІНШОМОВНОГО ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ**

Актуальність дослідження обумовлена значущістю підготовки мовної особистості майбутнього вчителя засобами професійного спілкування на міжкультурному рівні.

Ключові слова: мовна особистість, професійне спілкування, соціокультурний компонент змісту навчання, комунікативна компетенція, міжкультурна комунікація.

Навчання іноземних мов на сучасному етапі розглядається не тільки як педагогічна чи методична проблема, а як створення умов для усвідомлення відмінностей у рідній та іншомовній культурі, виховання толерантного ставлення до представників інших народів, зниження рівня етноцентризму, формування навичок іншомовної міжкультурної

комунікації та готовності до діалогу культур. Враховуючи міжпредметний характер навчального процесу і його педагогічну та соціально-філософську спрямованість, автор намагався спиратися на всі групи наукового доробку з даної тематики. Основним завданням фахової підготовки мовної особистості майбутнього вчителя засобами професійного спілкування є не стільки засвоєння студентами науково-предметних знань, скільки їх генеза та проектування способів застосування (О. С. Анісимов, Б. З. Вульф, В. В. Давидов, С. Ю. Степанов). Спілкування як процес розгортається послідовно, має плин у часі, здійснюється під контролем свідомості учасників, тобто має всі ознаки діяльності. Мовленнєва діяльність є динамічною системою, у межах якої постійно відбуваються відповідні трансформації.

Головна мета навчання іноземної мови у вищому педагогічному закладі передбачає формування у студентів вміння іншомовного спілкування у реальних ситуаціях, тобто набуття іншомовної комунікативної компетентності в обмеженому обсязі, причому її реалізації відводиться порівняно мала кількість часу. Саме тому викладачі повинні докладати відповідних зусиль щодо усунення негативних факторів, які перешкоджають досягненню необхідних навчальних результатів і пошуку ефективних методів, прийомів з метою підвищення якості мовної підготовки майбутніх фахівців. З цією метою використання інформаційних технологій вбачається багатьма ученими й методистами як ефективний засіб і метод навчання, що сприяє підвищенню мотивації студентів до навчання, а також дає змогу компенсувати брак аудиторного часу завдяки автономному використанню студентами їх дидактичного потенціалу, симулюючи реальні ситуації спілкування, і, таким чином, формують комунікативну компетентність, зокрема такий її компонент як стратегічна компетенція (СК).

Відповідно, **метою статті** є охарактеризувати СК у складі комунікативної компетентності студентів і визначити її роль у формуванні умінь іншомовного спілкування майбутніх учителів.

Вивчення процесу комунікації з позиції комунікативних стратегій і тактик останнім часом стало дуже популярним у германістиці. Регулятивна функція мови тісно пов'язана з комунікативною. Регулятивна функція об'єднує ті випадки використання мови, коли мовець безпосередньо прагне вплинути на адресата, а основною функцією сучасної мови є функція впливу. Відповідно, особливої значущості набувають стратегії та тактики впливу, спрямовані на переконання адресата у правильності своєї позиції. Стратегія – це процес розробки та реалізації комунікативного завдання, яке ставиться з метою ефективного впливу на адресата. Тактика, з одного боку, – спосіб мовленнєвого впливу, сукупність мовленнєвих засобів, з іншого боку – шлях реалізації стратегії. У межах однієї стратегії можна виокремити декілька мовленнєвих тактик, що працюють на неї.

Комунікативна мета навчання іноземних мов – це складне ціле, яке складається із взаємопов'язаних компонентів: комунікативних умінь, виховання тих, хто вивчає мову, їх розвиток засобами іноземної мови, формування й удосконалення загальнонавчальних і спеціальних умінь тощо. Усі ці компоненти було згруповано й виокремлено в основні види комунікативної компетентності в результаті дослідницької роботи наукових та освітніх інститутів, що діють під егідою Ради Європи: 1. Лінгвістична компетенція (мовні знання, вміння і навички в галузі фонетики, лексики та граматики). 2. Мовленнєва або дискурсна компетенція (здатність адекватно використовувати мовні засоби для побудови висловлювань і текстів згідно з нормами мови в усному чи писемному мовленні). 3. Прагматична компетенція, що передбачає автоматизацію використання мовних засобів з певною функціональною метою. 4. Соціолінгвістична компетенція (здатність використовувати мовні засоби відповідно до ситуації спілкування в соціальному контексті). 5. Соціокультурна компетенція означає здатність застосовувати знання про

національно-культурні особливості країн, мова яких вивчається, у безпосередній мовній взаємодії. 6. Стратегічна компетенція, що зумовлює вміння відбирати й використовувати найефективніші способи та прийоми вирішення комунікативних завдань [6].

У контексті нашого дослідження варто зазначити, що поняття “стратегічна компетенція” як компонент комунікативної компетентності справедливо вважається на сьогодні поряд з іншими її складовими теоретичним фундаментом соціолінгвістики та низки інших споріднених наук й особливо тих, які вивчають взаємозв’язок мови і міжкультурного спілкування. Термін “СК” з’явився в 1980 році. Його авторами були вчені М. Canale та М. Swain, які займалися проблемами навчання й оволодіння іноземними мовами [2]. Підґрунтям для виникнення СК стала вдала спроба цих науковців розробити модель комунікативної компетентності, загальну ідею якої в 1972 році запропонував D. Hymes [5] та інші. Підхід Д. Хаймза здобув наукову підтримку, оскільки він втілював прогресивну тоді наукову тенденцію розглядати мову як соціальний процес, а не тільки як лінгвістичний код. У 1980 році М. Свейн та М. Кенейл, продовживши рух у цьому напрямі, створили модель комунікативної компетентності в єдності її чотирьох компонентів: граматичної, соціолінгвістичної, дискурсивної та стратегічної компетенцій [2, с. 9]. Як вважали ці автори, СК “полягає у досконалому володінні стратегіями вербального та невербального спілкування, які можуть бути задіяними, щоб компенсувати зрив у ньому, викликаний наявними умовами ситуації спілкування, що його обмежують, або недосконалою компетентністю співрозмовників в одній або декількох сферах комунікативної компетентності, і щоб підвищити ефективність процесу спілкування [2, с. 16]”.

За більш як двох десятиліть свого існування поняття “СК” періодично привертало увагу науковців (переважно зарубіжних). Проте до недавнього часу педагогів і мовознавців більше цікавили зовнішні прояви процесу міжкультурного спілкування. Компетенції особистості, що уможливають таке спілкування, не дістали належної уваги. Це насамперед стосується СК. Як зазначив Б. Ремптон, СК так довго ігнорували, що вона стала чимось ефемерним, нереально існуючим в очах західних лінгвістів порівняно з граматичною і соціолінгвістичною компетенціями [9]. Це, звичайно, відобразилось і на стані педагогічної і методичної розробки цього питання. Проте останнім часом становище кардинально змінилось.

У Загальноєвропейських Рекомендаціях головна увага спрямована на комунікативні стратегії, які розглядаються як спосіб виконання комунікативних завдань. Прогрес у вивченні мови, як зазначено в ЗЄР, виявляється з більшою очевидністю у здатності учня/студента виконувати безпосередньо мовленнєву діяльність та оперувати комунікативними стратегіями. Перед викладачем, відповідно, стоїть завдання допомогти студентам оволодіти певними комунікативними стратегіями, які б дозволили їм успішно здійснювати різні види комунікативної мовленнєвої діяльності: сприймання (рецептивні стратегії), продукування (продуктивні стратегії), інтеракцію (інтерактивні стратегії), медіацію (посередницькі стратегії).

Комунікативні стратегії – це і мовленнєві засоби, що їх мовець застосовує як свої ресурси, і активізація сформованих у нього умінь і навичок, необхідних для успішного задоволення комунікативних потреб у залежності від конкретних цілей у найбільш економний і зручний спосіб. Застосування комунікативних стратегій може розглядатися як реалізація таких когнітивних принципів: 1) планування акту мовлення; 2) його виконання; 3) контролю за його виконанням; 4) корекції у різних видах комунікативної діяльності: рецепції (сприйняття), інтеракції (взаємодії), продукції; 5) посередництва. Термін “стратегії” означає прийняття певної лінії мовленнєвої поведінки з метою досягнення найкращих результатів. Мета вивчення мови – як рідної, так і іноземної – виявляється передовсім у формуванні здатності учня виконувати мовленнєву діяльність за

умови власного вибору й успішного застосування найбільш ефективних у конкретних умовах комунікативних стратегій. Комунікативні стратегії – це і мовленнєві засоби, що їх мовець застосовує як свої ресурси, і активізація сформованих у нього умінь і навичок, необхідних для успішного задоволення комунікативних потреб у залежності від конкретних цілей у найбільш економний і зручний спосіб. Комунікативна стратегія полягає у такому розгортанні тези (основної думки), за допомогою якого не лише можна якнайкраще розкрити зміст, а й вплинути на ситуацію. З цим пов'язані вибір загального композиційного типу, прийомів подачі фактів та їх висвітлення, загальної тональності викладу. Комунікативна стратегія зумовлюється цільовою настановою й відображається у плані або в тезах підготовленого мовленнєвого твору.

Проаналізувавши визначення поняття СК, запропоновані низкою науковців, можемо зробити висновок, що СК – це здатність використовувати вербальні та невербальні комунікативні стратегії у процесі спілкування, щоб: 1) компенсувати труднощі у спілкуванні [2]; 2) компенсувати недостатню комунікативну компетентність [1]; 3) досягти цілей і завдань спілкування [7; 13]; 4) підвищити ефективність процесу спілкування [3]; 5) запобігти зриву у спілкуванні [5; 11]; 6) краще вивчити мову й одержати мовленнєвий і соціальний досвід спілкування іноземною мовою [4]. Здійснений аналіз дозволив нам сформулювати робоче визначення СК. Отже, стратегічна компетенція – це здатність використовувати вербальні та невербальні комунікативні стратегії для запобігання або компенсації зриву в процесі спілкування, а також ефективного досягнення його цілей, поглиблення знань мови, одержання мовленнєвого і соціального досвіду в умовах недостатньої комунікативної компетентності співрозмовників або у несприятливій мовленнєвій ситуації.

Основні ситуації застосування СК теж не пов'язані з мовним чинником. По-перше, це ситуація, коли один чи два співрозмовники з якоїсь причини не можуть адекватно сприйняти текст повідомлення співрозмовника, що призводить до зриву взаєморозуміння. І друга ситуація, в якій один чи обидва комуніканти не можуть адекватно виразити у діалозі свої комунікативні наміри, що теж призупиняє процес спілкування. Такі ситуації характерні і в міжкультурній комунікації, і за умови, що розмова відбувається між представниками одного мовнокультурного середовища. Причини їх виникнення можуть бути різними: недостатня загальна комунікативна компетентність (у дітей, підлітків, початківців, що вивчають іноземну мову тощо); недостатнє знання предмета розмови (наприклад, якоїсь вузькопрофесійної сфери знань); належність співрозмовників до різних соціальних або регіональних груп (відмінність соціокультурного фону, незнання діалекту, сленгу тощо); зовнішні перешкоди спілкуванню (поганий телефонний зв'язок, фоновий гамір, тимчасова неможливість почути співрозмовника); внутрішні перешкоди (фізична втома, погане самопочуття тощо).

Спробуємо визначити функції СК. Формування у суб'єктів навчання стратегічної компетенції (СК) є передумовою організації навчального процесу за принципом автономії студентів (*autonomous learning, student's autonomy, self-regulated learning*) [2]. Остання означає, що студенти вільно володіють комплексом (комплексами) когнітивних, метакогнітивних і мотивуючих стратегій (*cognitive, metacognitive and motivational strategies*), обираючи та поєднуючи ті, які здатні ефективно організувати їхнє навчання [7, с. 160]. Серед них слід виокремити такі когнітивні стратегії, як передбачення, візуалізація та підведення підсумків (*predicting, visualization, summarizing*). Розуміючи де, коли і як використовувати ці стратегії, студенти поєднують їх з такими метакогнітивними стратегіями, як планування, контроль та оцінка (*planning, monitoring and evaluating*). Нарешті, суб'єкти автономного навчання вирізняються вмотивованістю, яка ґрунтується на впевненості в ефективності засвоєних когнітивних і метакогнітивних стратегій [7, с. 160]. Крім того, СК передбачає вміння компенсувати нестачу мовних засобів у процесі

спілкування, оскільки під час оволодіння іноземною мовою неможливо засвоїти усю сукупність мовних засобів, якими володіє носій мови. Тому надзвичайно важливо вміти вийти зі становища дефіциту мовних засобів у ході мовленнєвої взаємодії. До таких умінь можна віднести вміння описати поняття, не знаючи відповідного слова, використання простих речень замість складних тощо. СК як компонент комунікативної компетентності є сукупністю навичок й умінь, що дають змогу вибирати і залежно від необхідності корегувати відповідні ситуації міжкультурного спілкування, адекватні комунікативним намірам автора і запланованого смислового змісту [4; 12]. СК можна охарактеризувати за такими складовими, як: 1) попередня підготовленість; 2) усвідомлення; 3) мотивованість; 4) довільність. Підготовленість та усвідомлення містять етап внутрішнього продумування, планування, програмування висловлювання.

У контексті сучасного підходу до мовної освіти слід мати на увазі, що вибір стратегії залежить як від виду комунікативної мовленнєвої діяльності, так і від етапів, за якими будується будь-яка діяльність: планування, виконання, оцінювання результату, корекція. Сучасні дослідження доводять, що саме достатньо розвинута стратегічна компетенція дозволяє людині справитися з неочікуваними у пізнавальному чи психологічному плані проблемами в процесі непідготовленого мовлення, коли можливість скористатися готовими рішеннями є надзвичайно обмеженою.

Якщо викладач націлює свою роботу на збагачення комунікативного потенціалу студентів, розширення їхньої мовної компетенції, то він повинен спрямовувати їхні зусилля на розвиток стратегій досягнення. Стратегії досягнення проявляються на рівні слова, речення, дискурсу. На рівні слова/речення це можуть бути: запозичення з іншої мови (зокрема рідної); уподібнення слова рідної мови іншомовному за допомогою вимови чи додавання іншомовних морфем або перенесення інтонаційної схеми речення з однієї мови в іншу без необхідних структурних змін, а також уживання “зрадливих друзів перекладача”. До використання студентами подібних стратегій викладач повинен відноситися з розумінням і оцінювати їх як свідчення процесу оволодіння особливостями іноземної мови. Більш доцільно навчати студентів застосовувати стратегії типу “генералізація”, “перепарафразування”, “добір синонімів/ антонімів”, “реструктурування”.

На рівні дискурсу в студентів можуть виникати проблеми під час ініціювання/завершення мовлення, підтримання розмови, вираження почуттів і ставлення, керування взаємодією, з’ясування ситуації і намірів тощо. До числа стратегій досягнення, які слід формувати у студентів для успішного розв’язання подібних проблем, належать насамперед стратегії співробітництва, які є соціолінгвістичними за своїм характером: звернення за допомогою, розподіл ролей, досягнення консенсусу, з’ясування наявності взаємного розуміння тощо.

Важливими для викладача іноземної мови є знання про те, що на сучасному етапі розробки теорії комунікативної компетентності поняття стратегічної компетенції розвивається у двох напрямках: як комунікативні стратегії та як навчальні стратегії. У той час, як комунікативні стратегії мають на меті цілеспрямоване подолання проблем у спілкуванні, навчальні стратегії виступають знаряддям оволодіння іноземною мовою в цілому. Тому нерідко дослідники цієї проблеми розглядають навчальні стратегії як більш широке поняття або підкреслюють, що використання комунікативних стратегій сприяє розвитку навчальних стратегій. Важливе місце у змісті СК відводиться різноплановим навичкам самоконтролю, в основі яких лежить високий ступінь концентрації уваги, напружена інтелектуальна активність, зосередженість. Самоконтроль реалізовується, на нашу думку, на основі таких навичок: зіставляти й диференціювати значення слів; бачити й корегувати / не корегувати використання мовних/мовленнєвих засобів у певному контексті; знаходити схожі й протилежні за значенням слова; визначати конкретне значення слова; виявляти неконкретне/помилкове використання мовних засобів і

пропонувати правильний варіант; перефразувати заданий фрагмент речення, словосполучення.

Відповідно, можна підсумувати, що сформованість СК передбачає наявність таких комунікативних умінь: 1) вміння змінювати формальну структуру мовної реалізації смислового змісту і мовленнєвого наміру (інтенції); 2) вміння здійснювати комунікативну корекцію неадекватних мовленнєвих засобів; 3) вміння змінювати залежно від необхідності композиційно-смислову структуру тексту у процесі його створення; 4) вміння варіювати (видозмінювати) мовленнєву поведінку відповідно до конкретної ситуації іншомовного спілкування; 5) вміння редагувати текст тощо.

Висновок. Отже, СК є важливим компонентом комунікативної компетентності, а її формування на належному рівні забезпечує ефективність мовленнєвої взаємодії. Процес формування цього виду компетенції можна частково делегувати інформаційним технологіям завдяки автономності їх використання студентами, що вивільнить частину аудиторного часу на формування інших складових комунікативної компетентності і, таким чином, підвищить якість та інтенсивність мовної підготовки у вищому навчальному закладі.

Перспективи подальших пошуків у напрямку дослідження полягає в розробці системи завдань для формування СК засобами інформаційних технологій.

Використана література:

1. *Перишуква О. О.* З історії розвитку соціокультурних аспектів вивчення іноземних мов у Європі // *Іноземні мови* – 1999. – № 4. – С. 16-20.
2. *Садохин А. П.* Введение в теорию межкультурной коммуникации. – М. : “Высшая школа”, 2005. – 310 с.
3. *Сафонова В. В.* Социокультурный подход к обучению иностранным языкам. – М. : Высшая школа, 2001. – 311 с.
4. *Скубашевська Т.* Мовні комунікації: суспільна потреба та її реалізація // *Нова парадигма*. – К., 2005. – № 39. – С. 35-39.
5. *Коломінова О. О.* Шляхи формування лінгвокраїнознавчої компетенції учнів початкової школи у процесі навчання англійської мови // *Нариси досліджень у галузі гуманітарних наук у педвузі : зб. наук. та науково-метод. праць*. – Горлівка : ГДППМ, 2002. – С. 250-252.
6. *Формування професійної культури вчителя в контексті інтеграції України в європейський освітній простір : матеріали регіонального науково-практичного семінару / за ред. проф. Г. В. Терещука*. – Тернопіль : Вид-во ТНПУ ім. В. Гнатюка, 2007. – 177 с.
7. *Kasper K., Kellerman E.* Introduction: Approaches to Communication Strategies / K. Kasper, E. Kellerman // *Communication Strategies*. – London : Longman, 1997. – P. 1-13.
8. *Kupper M.* Learning Strategy Applications with Students of English as a Second Language / M. Kupper // *TESOL Quarterly*. – 1985. – № 19. – P. 557-584.

Махинов В. М. Роль стратегической компетенции в формировании иноязычного профессионального общения.

Актуальность исследования обусловлена значимостью подготовки языковой личности будущего учителя средствами профессионального общения на межкультурном уровне.

Ключевые слова: *языковая личность, профессиональное общение, социокультурный компонент содержания учебы, коммуникативная компетенция, межкультурная коммуникация.*

Makhinov V. M. A role of strategic jurisdiction is in forming of foreign professional intercourse.
Research actuality is conditioned by meaningfulness of preparation of language personality of future teacher by the means of professional intercourse at cross-cultural level.

Keywords: *language personality, professional communication, sociocultural component of maintenance of studies, communicative competence, cross-cultural communication.*